Article
La Llum i la Paraula medieval al Bisbat d'Urgell

Dedicat a ma esposa Maria Milagros Moreno Porta
i a les meves filles Maria Rosa, Anna Maria i Maria Teresa.

http://www.circuloromanico.com/index.php?menu_id=5&jera_id=2540&page_id=2016

Benvolguts, Benvolgudes
Suposo que us sorprendrà rebre l'Article **La Llum i la Paraula Medieval al Bisbat d'Urgell**

Fins ara, el motiu dels meus estudis ha estat la Llum i la significació en les naus de les esglésies medievals. És a punt de publicar-se, per UPCommons, ***La Sensible Llum Medieval als edificis Cistercencs***. En aquesta publicació, continuació de la de l'octubre de 2020 (https://upcommons.upc.edu/handle/2117/331777) , em centro exclusivament en els espais medievals cistercencs. L'he pogut dur a terme gràcies a l'ajut directe de l'ordre cistercenc ofert per Fra Lluc Torcal.

Intento ara centrar la meva atenció en els aspectes iconogràfics que es poden trobar en aquests espais.

En l'article que teniu a mans solament es vol mostrar com, al Bisbat d'Urgell, i als voltants del S XI, els pintors de les naus romàniques recullen i escenifiquen La Llum (origen de la percepció visual de l'espai) i La Paraula (origen de la percepció auditiva) .

Que en gaudiu.

Cordialment

Kim Lloveras i Montserrat, Nadal 2022

La Llum i la Paraula medieval al Bisbat d'Urgell.

Aquest article és complementari del que estic duent a terme des de 2020 anomenat *La Sensible Llum medieval*, publicat a l'octubre a UPCommons https://upcommons.upc.edu/handle/2117/331777 i complementat en els Mapes
https://www.google.com/maps/d/edit?hl=es&mid=1-N46jxsA1iKcm5EbLxekde_qzn6cRLxI&ll=45.477170034053%2C10.898896176687071&z=5
ihttps://www.google.com/maps/d/edit?hl=es&mid=1sHTpqRMos9Cc4Nbe9mWwssNnVDTluZWO&ll=44.56935805281056%2C4.89359739169587&z=5
Mapes on es poden veure les quasi 300 naus medievals estudiades, de les quals 35 cistercenques.
El Resum de *La Sensible Llum Medieval* diu: *Un dels punts més importants de la meva Tesi Doctoral i de la seva conseqüent interpretació i concreció al llarg de molts anys, és que tots els edificis religiosos estaven dirigits al gaudi visual de la Persona, que era la veritable protagonista de l'espai de l'obra.*

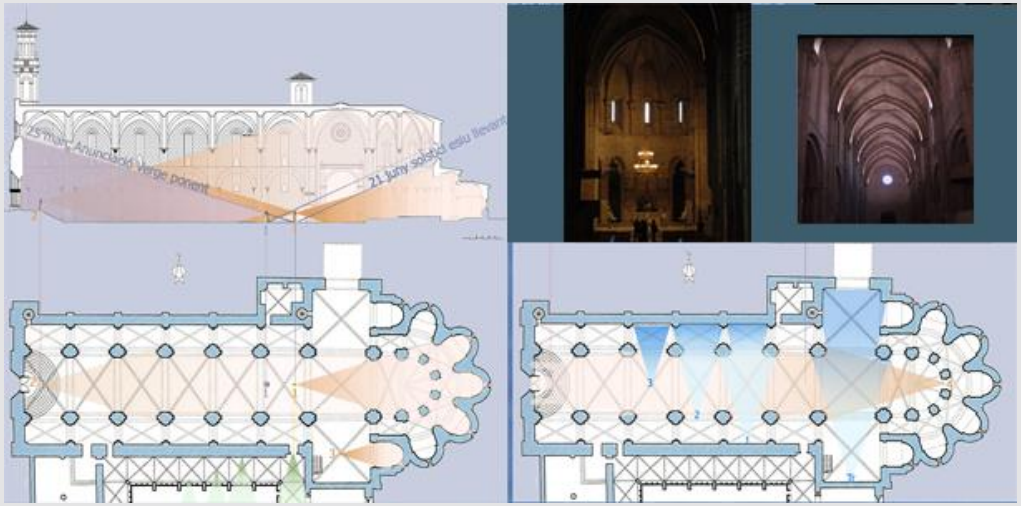

La llum solar era símbol de la Veritable Llum, la divina, i la Persona rebia inputs visuals en apropar-s'hi ... o allunyar-se d'Ella.
L'element més important de la composició fou fixar el punt, en l'eix de la nau eclesial, des d'on la Persona penetrava dins de la Llum absidal, el lloc de la Llum. Aquest punt era l'indicat per la llum solar que, introduint-se pel mur occidental o pel de ponent, en un dia de l'any i a una hora precisa, indicava en l'eix el lloc on la Persona podia gaudir un màximum de la llum absidal.
Aquest dia era el que responia al de la dedicació de la nau, o a grans commemoracions cristianes (referides al Crist, a la Verge, als Sants ...), però també hi trobem alguns casos en que indiquen el lloc del martiri o de les despulles del Sant, o referits als solsticis o equinoccis.
Ara bé, de forma més general es pot dir que hi ha dos grans models: el del sol ixent, i el del sol ponent. Aquest fet, comprovat, que uneix sensibilitats visuals i místiques, és el que aporta de nou aquest escrit.

L'objectiu que pretenc (haig de dir, per endavant, que no soc cap especialista de la pintura medieval, però si dels seus edificis) és mostrar com els trets específics de les pintures (exageració dels ulls i de les orelles, d'algunes fesomies dels apòstols i sants que hi son representats, especialment en les pintures andorranes), m'han dut a pensar que, simbòlicament, els seus autors volien expressar-nos que la Llum que rebien els seus ulls i la Paraula que escoltaven les seves orelles, ens volien dir alguna cosa. La Llum, com a representació divina en l'arquitectura de les naus ha estat motiu del meu estudi durant molts anys. Però la representació pictòrica de la Llum i la Paraula potser ens podria dir alguna cosa més. És per això que ho he cregut interessant engegar i/o continuar les meves investigacions per aquest camí.

Kim Lloveras i Montserrat, Nadal 2022

La Llum i la Paraula medieval al Bisbat d'Urgell

Sense excloure la possibilitat d'un origen més remot, el Bisbat d'Urgell era ja constituït al segle VI. El primer bisbe conegut, Just, figura entre els participants en els concilis de Toledo (527), Lleida i València (546). https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/bisbat-durgell

Els símbols a les pintures romàniques del Bisbat d'Urgell

S XII Aryalsu

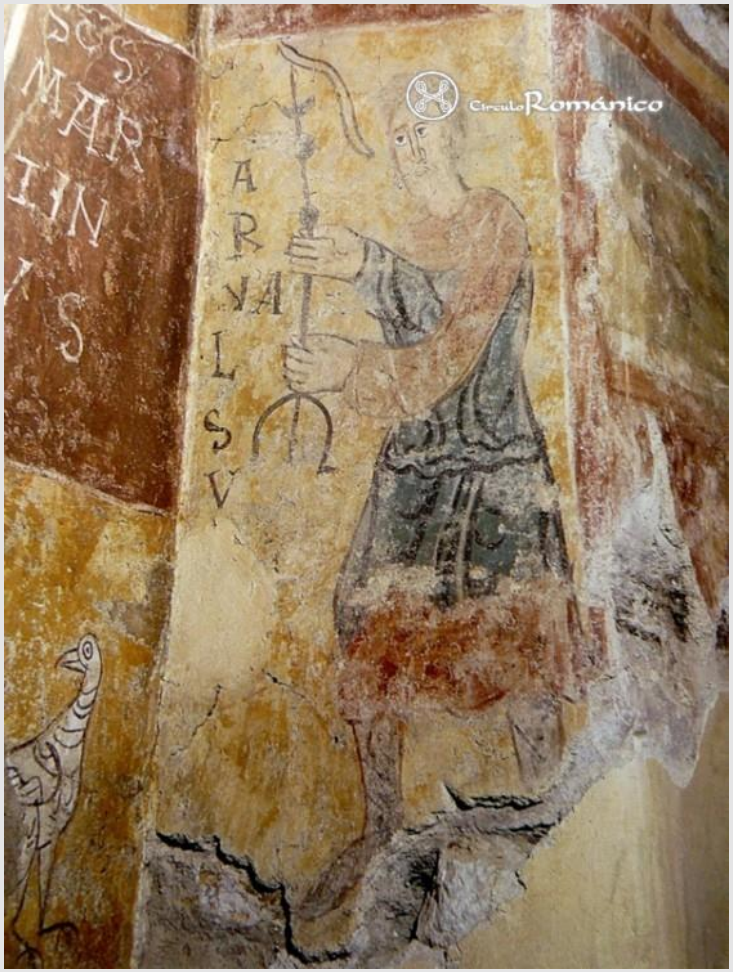

A l'excel·lent estudi de Pere Canturri i Montanya "*Singularitats del romànic andorrà*", publicat per l'IEC al 2009, podem llegir l'anàlisi que fa d'un trosset que hi resta de les pintures romàniques de Sant Martí de La Cortinada.
https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000111/00000093.pdf
A La Cortinada hi ha la representació d'un curiós personatge que porta un ciri cap avall.
http://www.circulo-romanico.com/foro_club_del_romanico/viewtopic.php?f=2&t=363&start=40
Pere Canturri l'analitza molt curosament, ajudant-se de la relectura que fa de la inscripció que l'acompanya "Aryalsu".

Si analitzem la inscripció escrupolosament, no hi ha cap dubte en afirmar que la tercera lletra no és una "ena" sinó una "y". Per tant, la lectura correcta és Aryalsu.
Qui és aquest personatge? Ni més ni menys, com veurem, podria ser una singularíssima representació d'un heretge: un càtar.
Vegem per què. Les pintures de la Cortinada es poden datar cap a la fi del segle XII (1180-1190). I com ja hem dit tenen una influència francesa.
El sud de França, sobretot la regió de Tolosa del Llenguadoc a la primera meitat del segle XII, estava infectat per l'heretgia albigesa i era el refugi d'un heretge famós: Henry de Lausanne. La proliferació de fidels que s'apartaven del si de l'Església i el proselitisme d'Henry de Lausanne i els seus companys preocupaven cada cop més el papa Inocenci III. Per corregir l'heretgia i controvertir les raons propagades per Henry de Lausanne, hi envià un dels homes amb més fama i un dels millors predicadors d'aquell temps: Bernat de Claravall, que més tard seria sant. Bernat de Claravall arribava a Tolosa l'any 1145. Aquí hi va trobar uns heretges albigesos als quals anomenava aryens o arriens, i que a partir de llavors els trobarem mencionats en els documents de l'època. El nom d'aryen esdevindrà sinònim de càtar.
Un exemple el veiem en la declaració que l'heretge Guillem de Puylaurens va fer davant el tribunal de la Inquisició. Diu que recorda que el canonge de la catedral de Tolosa, Bernat Raymond, era un heretge convertit al cristianisme i que abans havia estat un cap del catarisme al qual es donava el sobrenom d'Aryen.
Per tant, semblaria que el personatge de La Cortinada representa una sorprenent imatge d'un heretge càtar dins una església catòlica.

Però què estaria fent? Sabem que en les cerimònies religioses d'abjuració, els heretges s'havien de presentar amb un ciri apagat, cap per avall, que els era encès una vegada reconciliats amb l'Església, per donar a entendre que ***havien retrobat la llum de la veritat.***
Si, aquest gest simbòlic de capgirar el canelobre ens informa que la Persona representada era un càtar convers.

S XII Sant Brici
Continuant amb l'escrit de Pere Canturri i Montaya, ens comenta:
La figura de Sant Brici representa el bisbe successor de Sant Martí a la càtedra de Tours. És un sant poc conegut a Andorra i Catalunya. Això, entre d'altres coses, faria pensar en una certa influència francesa.

Hi ha vàries, diguem-ne, alteracions del que pot ésser la representació normal del cos del Sant. A més d'una desproporció general del cos, dels peus i de les mans, fixem-nos en els seus ulls i orelles.
Els ulls tenen un esguard profund, fix … i les seves orelles estan girades cap endavant, i, potser, un xic més grans que les normals.

https://www.arteguias.com/monumentos/iglesiasantmarticortinada.htm
Si la comparem amb la d'un apòstol de la Catedral antiga de Saint-Lizier a Couserans (Ariège-Pyrenées), de finals del S XI principis del S XII, aquí si que es manifesta, a més de la fixació del seu esguard, unes orelles molt més grans i molt més girades envers nosaltres del que seria normal.
https://www.ariegepyrenees.com/patrimoine-culturel/art-roman-en-couserans/
Segons Ramon Canturri la data de les pintures de La Cortinada és: *Les pintures de La Cortinada es poden datar cap a la fi del segle XII (1180-1190). I com ja hem dit tenen una influència francesa.* És a dir, posteriors a Saint-Lizier.

Son elements simbòlics ulls i orelles ?
Si les comparem amb les de Sant Romà de Les Bons, de la

segona meitat del S XII, de ben segur que direm que sí.
https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/pintures-de-sant-roma-de-les-bons/mestre-de-santa-coloma-dandorra/015783-cjt

S XI els ulls i les orelles a Suïssa, a tocar a la LLombardia

Apòstols de l'església de Sant Ambrosi Vell (Negrertino, Suïssa) mitjans del S XI (1050)
Si ens en anem a buscar molt més lluny dels Pirineus, a Suïssa, tocant a l'actual Itàlia, podem trobar-nos, a meitat del S XI, unes pintures de trets semblants a la petita església de Sant Ambrosi el Vell, a Negrertino. Molt a prop de la Llombardia.
http://www.circuloromanico.com/index.php?menu_id=5&jera_id=2540&page_id=2016

Fixem-nos en els Apòstols. Els Apòstols o bé miren a Jesús o, un d'ells, a nosaltres. Observem que tenen unes grans orelles per escoltar a Jesús, que ens mira a nosaltres. Sembla voler dir-nos que son ells els qui han rebut La Paraula provinent de Jesús.
Els Apòstols, acompanyants de Jesús, varen veure La Llum i van escoltar La Paraula.
Això sembla que ens vulguin dir, que ens deixem portar per la Llum i que escoltem la seva Paraula. Aquesta dicotomia de representacions, normalitat - simbòlica, la veiem al llarg del mateix període medieval, al Bisbat d'Urgell.

Aquesta representació simbòlica, exagerant les orelles, no va ser pas comuna a Suïssa, per exemple a Sant Carles, també al S XI i al Negrentino, no.

Son ben conegudes les relacions que ,durant l'època, Catalunya mantingué amb l'art llombard.
Catalunya Romànica Tom VI pàgina 408.

S 0 - El naixement del símbol dels ulls i orelles

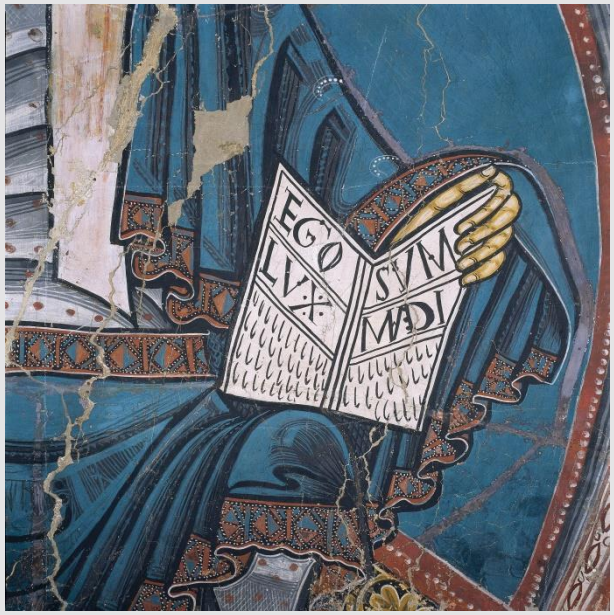

Tot comença als inicis del cristianisme, amb les paraules que pronuncià Jesús.
https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=Jn+8%2C12-20&id24=1&pos=0&set=15&l=ca

Joan 8:12
Jesús els tornà a adreçar la paraula. Els digué: – Jo sóc la llum del món. El qui em segueix no caminarà a les fosques, sinó que tindrà la llum de la vida.
https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/absis-de-sant-climent-de-taull/mestre-de-taull/015966-000
(Mt 13,10-17)
Feliços, en canvi, els vostres ulls, perquè hi veuen, i les vostres orelles, perquè hi senten!
Us asseguro que molts profetes i justos van desitjar veure el que vosaltres veieu, però no ho veieren, i sentir el que vosaltres sentiu, però no ho sentiren.

S II Els ulls del teu esperit i les orelles del teu cor.
A la "Història de l'Església" de Josep M. Martí i Bonet, amb la col·laboració de Joana Alarcón, Barcelona 2016 https://bibliotecaepiscopalbcn.org/web2/wp-content/uploads/2020/11/2016-Historia-de-lEsglesia-antiga-i-medieval.pdf hom parla de Teòfil d'Antioquia , que nasqué a la regió de l'Èufrates i fou bisbe (el sisè) d'Antioquia, cap a l'any 169, S II.
"S'havia convertit al cristianisme després d'haver estudiat els profetes. Sabem que Teòfil visqué fins al 180. Conservem l'escrit apologètic dirigit al seu amic Autòlic i dividit en tres llibres. Coneix molt bé els escrits pagans i la Sagrada Escriptura. Ens consta que féu un comentari exegètic del Gènesi, donant-li una interpretació al·legòrica, i un comentari als evangelis que s'ha perdut. Doctrinalment, és de particular interès per la seva explicació del dogma trinitari. També es mostra com un gran místic". "Heus ací un fragment del llibre primer que dirigeix al seu amic Autòlic: «Si dius: "ensenya'm el teu Déu" llavors jo et diré "ensenya'm l'home que hi ha en tu i jo t'ensenyaré el meu Déu". I després demostra'm que els ulls del teu esperit s'hi veuen i que les orelles del teu cor hi senten. » Hom pot veure que ja als inicis del cristianisme, S II, es tenien presents els ulls i les orelles com a símbols receptors de La Llum i de La Paraula divina.

S XII - tenim ulls i no hi veiem, orelles i no hi sentim
Escrit de Sant Bonaventura, Bisbe 1221-1274 – franciscà
Hem esdevingut insensibles, semblants als ídols, ja que tenim ulls i no hi veiem, orelles i no hi sentim, ment i no raonem i prenem el que és amarg per dolç i el que és dolç per amarg.
Text estret de la LITÚRGIA DE LES HORES PROPI DELS SANTS DE L'ORDE (2010)
http://caputxins.cat/wp-content/uploads/2020/09/Liturgia_de_les_hores_I_gener_juliol.pdf

És a dir, podríem dir que des de l'inici del cristianisme fins a l'edat medieval, els ulls i les orelles actuen com a símbols receptors de La Llum i de La Paraula divina. Les seves pintures murals així ho van voler representar.

S IV primeres grans representacions: els coptes

Els coptes son els cristians d'Egipte

El monacat cristià va sorgir a Egipte, entre els segles III i IV i a l'origen era eremític. Després els monjos es van anar agrupant en comunitats i van crear Monestirs.

És un art molt humanitzat, on les Persones que hi son representades tenen fisonomies molt realistes.

Al Monestir de Sant Apol·lo (S IV) també.
http://haarte.blogspot.com/2019/07/coptos-entre-cristo-y-osiris.html

Però fixem-nos en que la Verge i el Nen miren cap altres costats que els Apòstols. Els Apòstols ens miren a nosaltres i les seves orelles, molt obertes, es dirigeixen vers nosaltres.
Sembla voler dir-nos que els mirem fixament i les orelles semblen voler indicar-nos que els escoltem.
Els Apòstols, acompanyants de Jesús, varen veure La Llum i van escoltar La Paraula. Això sembla que ens vulguin dir, que ens deixem portar per la Llum i que escoltem la seva Paraula.

Si anem, dins del mateix període, al Monestir de Sant Bishoi, el monestir més famós de l'església copta ortodoxa
http://haarte.blogspot.com/2019/07/coptos-entre-cristo-y-osiris.html
I parem atenció a les seves pintures, del mateix segle que el de Sant Apol·lo, No hi veiem cap mena de simbologia en les seves orelles.... son "normals".

Aquesta dicotomia de representacions coetànies quant als ulls i orelles dels personatges representats ," dintre de una normalitat – simbòlica", és constant al llarg dels segles, i la veiem més tard, al llarg del període medieval, i també al Bisbat d'Urgell.

El simbolisme de les orelles als manuscrits de Sant Gregori el Gran.

S V inicis del VI - Sant Gregori el Gran

https://ca.wikipedia.org/wiki/Gregori_el_Gran

Gregori el Gran (Roma, c. 540 - Roma, 12 de març de 604), va ser el bisbe de Roma des del 3 de setembre del 590 fins a la seva mort. Gregori és l'únic papa entre els segles V i XI, la correspondència i els escrits del qual han sobreviscut prou per formar un corpus exhaustiu.

S X - Tréveris (Alemanya)

https://es.wikipedia.org/wiki/Registrum_Gregorii
https://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_rom%C3%A1nica#/media/Archivo:Registrum_gregorii,_san_gregorio_magno_ispirato_dalla_colomba,_983_miniatura,_treviri_stadtbiblithek,_19,8x27_cm.jpg
https://es.wikipedia.org/wiki/Pintura_rom%C3%A1nica

El Registrum Gregorii és una col·lecció de cartes del papa Gregori Magne, del qual existeix una còpia sense acabar als arxius de la Biblioteca de Tréveris (Alemanya)

S X

Aquest manuscrit il·luminat va ser encarregat per l'arquebisbe Egberto de Tréveris al, probablement italià, "Mestre del Registrum Gregorii" (flor. c. 980-996), conegut així pels historiadors i molt probablement després de la mort d'Otón II, emperador del Sacre Imperi Romà, el 983.

Del manuscrit original, que havia d'incloure més de dos-cents folis, només en queden dues miniatures a pàgina completa. La segona, de 26,5 x 19,5 cm, representa Gregorio el Gran rebent la inspiració de l'Esperit Sant que descansa sobre la seva espatlla en forma de colom i dictant un text al seu secretari (Stadtbibliothek, Tréveris).

S X – Monestir de Sant Gall (Alemania)

L'abadia de Sankt Galen va ser durant molts segles una de les principals abadies de l'Orde Benedictí a Europa.
Sota el govern de l'abat Waldo de Reichenau (740-814) es van copiar nombrosíssims manuscrits, formant així una nodrida biblioteca. Molts monjos irlandesos i saxons es van establir a l'Abadia per dedicar-se a la còpia de manuscrits.
https://es.frwiki.wiki/wiki/Antiphonaire_de_Hartker

L'antifonari Hartker, o més precisament l'antifonari anomenat "Hartker" (probablement un monjo del monestir) és un antifonari complet en dos volums, copiat al 1000, conservat per la biblioteca Abbey St. Gallen. Aquest manuscrit no només és l'antifonari més antic del cant gregorià, sinó també el que és apreciat i considerat com el millor antifonari, per la seva riquesa, consistència, regularitat i precisió

Si comparem les dues representacions de Sant Gregori el Gran, veiem que a la de Sant Gall, a la dreta, feta sota l'Ordre dels Benedictins, Sant Gregori té una orella petita, normal; mentre que a la de l'esquerra, feta probablement per un italià, Sant Gregori té una orella molt més gran de lo normal. Això si, és la mateixa escena: Tots dos escolten a l'Esperit Sant que ha pres la forma d'un colom.

És a dir, en el mateix segle X, a Alemanya, es pot veure la diferència entre dos il·luminadors.
L'italià, usa el simbolisme de l'orella gran per rebre La Paraula, mentre que el benedictí no.

S XI Simbolisme al Bisbat d'Urgell. Sant Quirze de Pedret

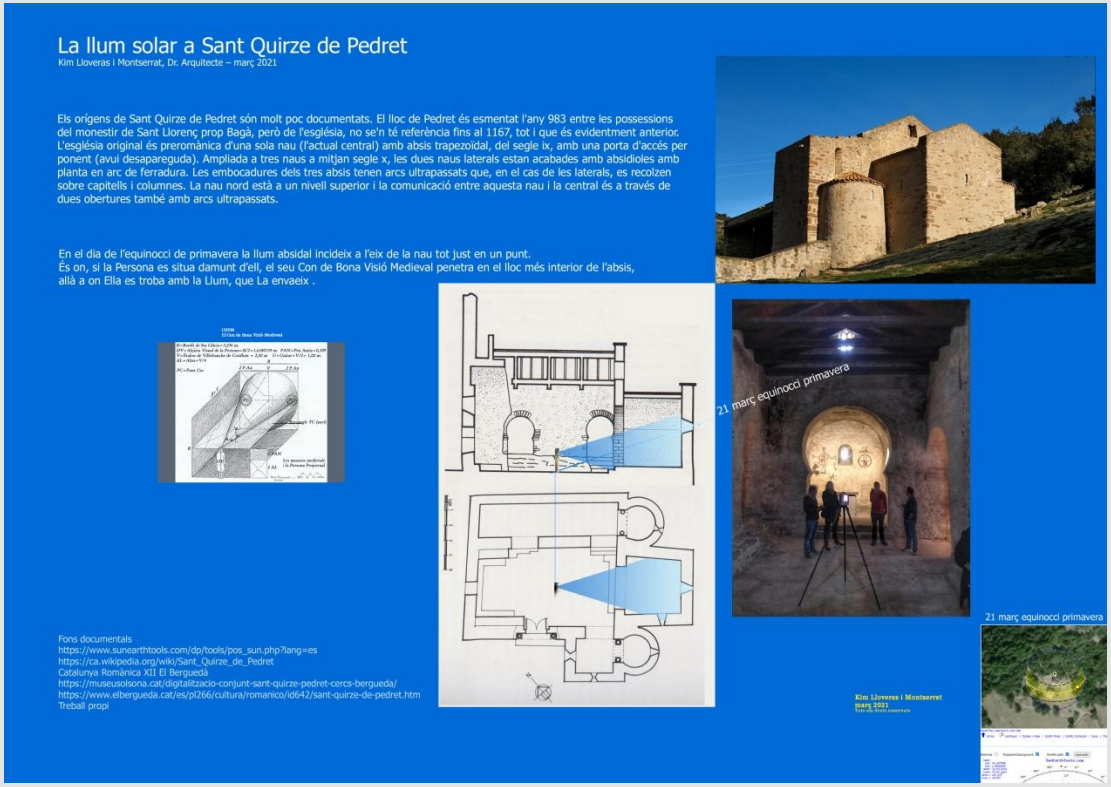

Sant Quirze de Pedret pertany al Bisbat de Solsona, i està molt a prop de Berga.
https://ca.wikipedia.org/wiki/Sant_Quirze_de_Pedret

És un dels molts estudis fets de la Sensible Llum Medieval.
https://www.google.com/maps/d/edit?hl=es&mid=1-N46jxsA1iKcm5EbLxekde_qzn6cRLxI&ll=45.68687812667997%2C10.898896176687071&z=5

A La Sensible Llum Medieval he estat i hi estic treballant amb l'ús simbòlic de la llum solar. Les naus, totes les naus, tenien una dedicació (Sant, Santa, Commemoració, Anunciació, Naixement i/o Dormició de la Verge Maria,...). La Llum simbòlica divina entrava per llevant i/o per ponent indica, en el dia de la dedicació, i encara avui dia, un punt de l'eix de la nau des d'on la Persona ubicada damunt d'ell, entra plenament visualment dins del lloc més sagrat de la nau. És el seu Punt Principal. A Sant Quirze és el 21 de març, l'equinocci de primavera.

Si, la llum simbòlica divina és un dels símbols que tractem també aquí, més endavant, tot lligant-les a la simbologia dels ulls i de les orelles.

Sant Quirze de Pedret ho porto a col·lació per tres raons:

Perquè conté pintures denominades preromàniques més importants de Catalunya d'abans del S X, que ens apropen a les pintures de Sant Serni de Nagol
https://mapio.net/pic/p-122340656/

Pintures de Sant Quirze i de Sant Cerni, on no hi trobem més que la importància dels ulls

Per les seves pintures romàniques dels S X i XI.
... on no he trobat la doble referència als ulls i orelles....

I, principalment, pel Mestre de Pedret. https://ca.wikipedia.org/wiki/Mestre_de_Pedret

A més de l'església que li va donar el nom, Sant Quirze de Pedret, es conserven restes de les seves obres o del seu cercle a les esglésies de Sant Pere del Burgal, Santa Maria d'Àneu, Sant Serni de Baiasca, Santa Maria de Cap d'Aran de Tredòs i la Col·legiata de Sant Pere d'Àger, totes elles a Lleida. També hi ha una obra seva a la catedral de Sent Líser de Coserans, consagrada el 1117, on encara es pot veure in situ.

Sant Pere del Burgal Finals del segle XI – inicis del segle XII

https://www.wikiwand.com/ca/Mestre_de_Pedret

Les pintures trobades a Sant Pere del Burgal han aportat dades sobre la data de la seva execució, cosa que ha servit als estudiosos per saber les dates aproximades en què aquest artista va treballar. Aquestes pintures estan en la part baixa de l'absis on apareix una figura femenina de mida natural amb una inscripció que diu: lucia comitesa, identificada per l'historiador Ainaud com Llúcia de la Marca, esposa de Artau I comte del Pallars Sobirà i germana d'Almodis de la Marca, comtessa de Barcelona. Quan la comtessa Llúcia va quedar vídua va governar les terres del seu difunt marit entre els anys 1081-1090, i entre aquestes terres es trobava Sant Pere del Burgal, pel que es pot situar a l'autor entre aquestes dates.
Les figures d'aquestes pintures són hieràtiques i estan aparellades entre les finestres del mur de l'absis i del presbiteri. En un dels frisos apareix dibuixada la famosa corona fèrria de Llombardia de Monza (ciutat d'Itàlia), símbol del regne llombard, lloc que s'ha interpretat com a lloc d'origen del pintor, no seria estrany donades les coincidències iconogràfiques, tècniques i d'estil amb la regió de Ticino. Els temes versen sobre l'Antic Testament i el Nou Testament. Les pintures tenen un viu i brillant colorit amb pinzellada espontània

Al web de l'Enciclopèdia Catalana, també s'esmenten les obres, però amb alguna variació.

https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/mestre-de-pedret

Formarien el catàleg de la seva obra set conjunts pictòrics de les esglésies de Sant Quirze de Pedret (Berguedà), Santa Maria d'Àneu (Pallars Sobirà), Sant Pere del Burgal (Pallars Sobirà), Sant Serni de Baiasca (Pallars Sobirà), Santa Maria de Cap d'Aran (Vall d'Aran), la col·legiata de Sant Pere d'Àger (Noguera) i Sant Lizier de Coserans (Arieja). Amb tot, alguns estudiosos com J. Ottaway o E. Garland parlen d'un mestre diferent en el cas de les dues darreres obres esmentades i argumenten un menor grau de bizantinisme respecte a la resta de pintures del grup. D'aquesta manera creen la figura de l'anomenat Mestre de Sant Lizier.

A Sant Pere del Burgal hi podem veure com s'identifiquen més els símbols dels ulls i, sobretot, de les orelles. La Verge i el Crist les tenen dins d'una normalitat, mentre que les dels dos Apòstols son molt grans i obertes vers nosaltres. Ells varen veure la Llum de Jesús i escoltar la seva Paraula. Nosaltres hem d'escoltar-los a ells ...

S XI XII Exemples simbolisme llum i orelles al Bisbat

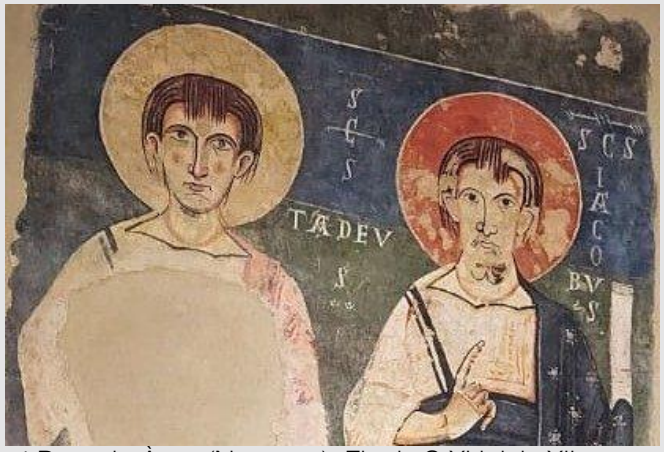

Sant Pere de Àger (Noguera). Finals S XI inicis XII
https://www.museunacional.cat/es/colleccio/apostoles-de-ager-tadeo-y-santiago/mestre-de-pedret/065467-000
Apòstols d'Orcau primera meitat S XI https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/apostols-dorcau/anonim-catalunya/004532-000
Santa Eugènia d'Argolell (les Valls de Valira, Alt Urgell) S XIII https://www.museunacional.cat/es/colleccio/pinturas-de-argolell/anonim-catalunya/004537-cjt

FIGURA 1. *Sant Silvestre* (IAAH, im. 04540003 –foto Gudiol A-11019/ ante 1936–).

FIGURA 2. *Sant Gregori* (IAAH, im. 1710011 –foto GudiolG-67252/ ante 1936–).

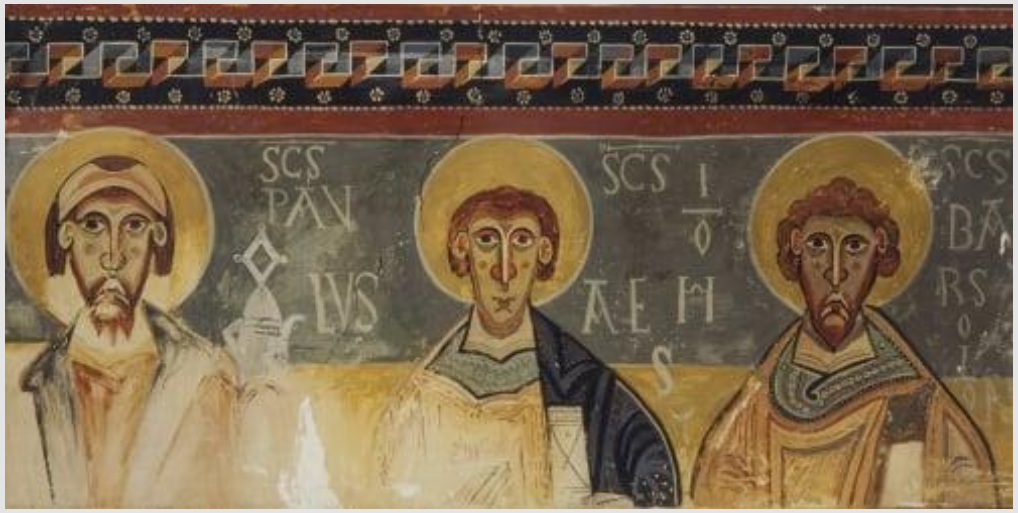

Santa Coloma Sant Silvestre i Sant Gregori
https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/443514/2.2%20Sant%20Silvestre%20i%20Sant%20Gregori%20de%20Santa%20Coloma%20d%E2%80%99Andorra.pdf?sequence=2 Sant Pere i Sant Pau d'Esterri de Cardós primera meitat del S XII
http://www.artmedieval.net/Lleida/Sant%20Pau%20i%20Sant%20Pere%20Esterri%20Cardos.ht

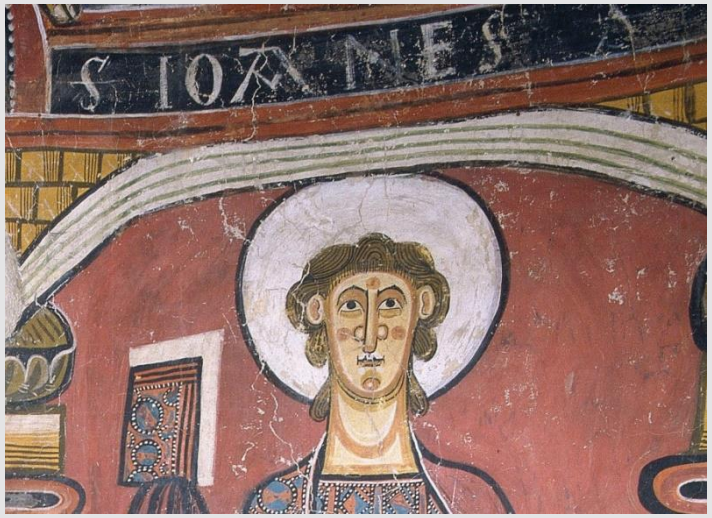

Sant Cristòfol d'Anyós S XII http://www.artmedieval.net/Andorra/Sant%20Cristofol%20Anyos.htm
Sant Climent de Taüll S XII (1123) https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/absis-de-sant-climent-de-taull/mestre-de-taull/015966-000
Sant Vicenç d'Estamariu - meitat del S XII https://www.persee.fr/doc/bsnaf_0081-1181_2015_num_2010_1_12085

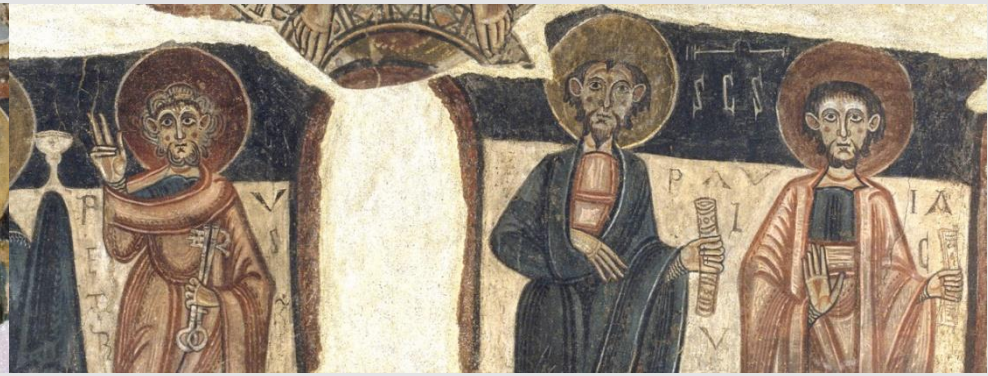

Sant Miquel d'Engolasters segona meitat del S XII https://www.museunacional.cat/es/colleccio/abside-de-engolasters/mestre-de-santa-coloma-dandorra/015972-000
Sant Romà de Les Bons Segona meitat del S XII https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/pintures-de-sant-roma-de-les-bons/mestre-de-santa-coloma-dandorra/015783-cjt

El simbolisme dels ulls i orelles NO es troba als Frontals d'altar del Bisbat d'Urgell ... ni al S XIII a Sant Marc de Venècia

Al Bisbat d'Urgell sembla que els símbols es van usar solament a les pintures de les naus.

Sembla, doncs, ja que no he trobat cap exemples posterior al S XII a d'altres llocs, que la simbologia usada pels mestres llombards, i/o els sues deixebles, es va acabar llavors.

No tothom va voler expressar-se amb aquest símbols. Els cistercencs son un cas evident, ja que no volen representar figures humanes; els hi bastava la presència de la Llum i de la Paraula a les naus. Amb això en tenien prou per arropar-se directament a la Llum i a la seva Paraula.

S XII. Frontal de La Seu d'Urgell. Alt Urgell - seu del bisbat d'Urgell
https://ca.wikipedia.org/wiki/Frontal_de_la_Seu_d%27Urgell_o_dels_Ap%C3%B2stols

S XII. Frontal de Ix. Bourg-Madame -Alta Cerdanya
https://ca.wikipedia.org/wiki/Frontal_d%27altar_d%27Ix

S XIII. Frontal d'altar de Farrera. Pallars Subirà - Lleida
https://www.museunacional.cat/ca/colleccio/frontal-daltar-de-farrera/anonim/015808-000

S XIII. Frontal de Sant Pere de Boí. Vall de Boí - Alta Ribagorça
https://ca.wikipedia.org/wiki/Frontal_d%27altar_de_Sant_Pere_de_Bo%C3%AD

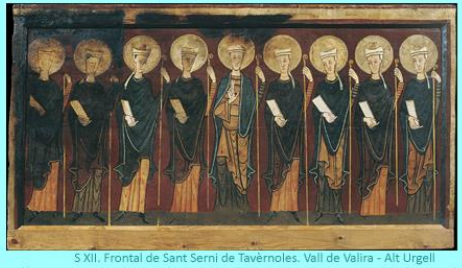

S XII. Frontal de Sant Serni de Tavèrnoles. Vall de Valira - Alt Urgell
https://www.museunacional.cat/es/colleccio/frontal-de-altar-de-tavernoles/anonim/015786-000

S XIII. Frontal de Sant Romà de Vila. Parròquia de Vila -Encamp - Andorra
https://www.museunacional.cat/es/colleccio/frontal-de-altar-de-sant-roma-de-vila/anonim-catalunya-taller-de-la-seu-durgell-del-1200/015875-001

https://es.wikipedia.org/wiki/La_%C3%9Altima_Cena#/media/File:The_Last_Supper_(San_Marco).jpg

La Llum i la Paraula medieval pintada

Al estudiar els complements pictòrics que es produïren a l'interior, i també a l'exterior de les naus, amb pintures al fresc o amb mosaics, necessaris complements per que les Persones poguéssim copsar plenament el sentit religiós de la nau, em vaig adonar que la representació gràfica de la Persona algunes vegades es feia emfatitzant dos elements molt concrets de la seva fesomia, els ulls i les orelles, ultrapassant una representació "normal" d'ella: els ulls i les orelles.
També les mans.

Els ulls, la seva mirada fixa i penetrant, ens podrien voler indicar que la Persona representada estava en contacte amb La Llum, la Veritable Llum. I, les orelles, grans, i obertes vers nosaltres, ens podrien fer pensar que havien escoltat La Paraula. Paraula que ens volien transmetre a nosaltres.

És evident que Sant Silvestre i Sant Gregori de Santa Coloma d'Andorra amb la seva mirada i les seves orelles ens estan dient que Mirem i que Escoltem, que això és important, molt important.
L'estudi està centrat principalment en la representació de la figura dels Apòstols …
… els qui varen rebre la Llum del Crist… els qui varen escoltar la seva Paraula… i que ens volen traslladar ambdues coses ….
Incloent-hi també la representació d'alguns Sants que varen seguir el seu exemple.
https://www.recercat.cat/bitstream/handle/2072/443514/2.2%20Sant%20Silvestre%20i%20Sant%20Gregori%20de%20Santa%20Coloma%20d%E2%80%99Andorra.pdf?sequence=2

Com a conclusió

No es pot dubtar que els Apòstols, seguidors de Jesús, varen rebre directament la Llum de Déu i varen rebre també la seva Paraula.
En el que presento, la primera pintura que he pogut trobar, en la que es veu explícitament aquest fet, és de l'època copta.
També he mostrat que als Alps suïssos a meitat el S XI també es va produir el mateix fet.
Al Bisbat d'Urgell, he posat en evidència que als S X, XI i XII també es produeix.

La pintura sempre és posterior, evidentment, a la construcció de la nau. Queda per veure si aquesta referència pictòrica en la part que correspon als ulls i les orelles de les imatges, mes enllà del seu objectiu formador, ens pot informar de la percepció de Llum i Paraula divines

Per acabar, mostro aquesta miniatura que reflexa el que va dir Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274): *"Déu, que és el primer principi de totes les coses, es pot comparar amb les coses creades com ho és l'arquitecte amb les coses dissenyades"*. Als S XII XIII es troben moltes imatges de Déu Creador del Món que porta un compàs a la mà. La seva obertura respon a les formes del rectangle auri medieval i del cercle, les usades pels constructors per definir els espais de la Sensible Llum Medieval.
Miniatura de Bíblia moralitzada «Déu com a Arquitecte del Món» 1250 ?
https://ca.wikipedia.org/wiki/Exist%C3%A8ncia_de_D%C3%A9u – manipulada afegint-li el triangle del Con

Aquesta informació iconogràfica, que també ha estat molt important en tot el meu treball sobre la llum, sospito que ens pot aportar encara mes informació en el sentit que més amunt expresso.

A "La Sensible Llum Medieval" hom pot trobar l'estudi de 33 naus medievals del Bisbat de la Seu d'Urgell
https://www.google.com/maps/d/edit?hl=es&mid=1N46jxsA1iKcm5EbLxekde_qzn6cRLxI&ll=45.477170034053%2C10.898896176687071&z=5
i també es pot consultar les naus cistercenques
https://www.google.com/maps/d/edit?hl=es&mid=1sHTpqRMos9Cc4Nbe9mWwssNnVDTluZWO&ll=44.56935805281056%2C4.893597391695877&z=5

Kim Lloveras i Montserrat, Nadal 2022